

SUOMENHEVONEN

Suomenhevonen on hevosrotu, jolla on sekä ratsu- että työhevosominaisuuksia ja -vaikutteita. Se on ainoa täysin Suomessa kehitetty hevosrotu, jota kutsutaan englanniksi joskus nimityksellä Finnish Universal (suomalainen yleishevonen), sillä sen katsotaan sopivan liki kaikkiin hevosen käyttötarkoituksiin Suomessa: maatalous- ja metsätöihin, raviurheiluun ja ratsastukseen. Suomenhevonen valittiin vuonna 2007 Suomen viralliseksi kansallishevosroduksi.

Suomenhevosta pidetään yhtenä maailman nopeimmista ja monipuolisimmista kylmäveriroduista, vaikka rodun luokittelu aidoksi kylmäveriseksi on kiistanalaista. Eri lähteiden mukaan suomenhevonen voidaan luokitella kevyeksi kylmäveriseksi, raskaaksi lämminveriseksi tai yleishevoseksi. Suomenhevosen rotumääritelmä määrittelee suomenhevosen voimakkaaksi, monipuoliseksi ja miellyttäväluonteiseksi. Rodun keskikorkeus on 155 - 160 senttimetriä ja tyypillisin väri on ruskea, punaruskea tai rautias, usein liinakko valkoisin merkein.

Hautalöytöjen perusteella hevosia on ollut Suomen alueella jo keskiautakaudella 400 - 800 jaa., mutta näiden hevosten alkuperää ei tarkkaan tunneta. Suomenhevonen ja sitä edeltänyt suomalainen maatiaishevoskanta oli kuitenkin Suomen ainoa hevosrotu vuosisatojen ajan, joten Suomen hevoshistoria on miltei sama kuin suomenhevosen historia. Ensimmäiset asiakirjamerkinnät suomalaisesta hevosesta ovat 1300-luvun vaihteesta. 1500-luvulta alkaen on tietoja monien ulkomaisten lämmin- ja puoliverirotujen vaikutuksesta, jonka tuloksena oli kookkaampi ja paremmin ratsuksi soveltuva suomenhevonen. 1800-luvulla Suomessa oli hevosia yhteensä noin 250 000. Rodun kantakirja perustettiin vuonna 1907. Hevosten kokonaismäärä saavutti 1950-luvulla huippunsa ja niitä oli noin 410 000. Suomen maatalouden koneellistuttua ja suomalaisen ratsuväen jalkauduttua 1900-luvun jälkipuoliskolla suomenhevoskanta romahti yli 400 000 hevosesta noin 70 000 hevoseen.

HEVONEN METSÄTYÖSSÄ

Hevosella on ollut suuri rooli metsätyössä, sillä hakattu puutavara piti kuljettaa metsästä pois pari- eli tukkireellä ja ilman metsätyöhevosta savottojen puut olisivat jääneet kaatamatta. Metsäajot muodostivat maaseudun pienviljelijöiden hevosajoansiosta suurimman osan. Metsätöissä käytetyt hevoset olivat maaseutuväestön omistamia. Hevoset olivat yleensä savotoilla ajomiesten silmäteriä. Joillakin yhtiöillä kuten W. Gutzeit & Co:lla oli omia hevosia 1880-luvulta lähtien. Tukki liikkeen kasvaessa myös muut yhtiöt alkoivat hankkia omia hevosia metsäajoon ja muuhun käyttöön.

Metsätyön tuotokseen vaikutti ennen kaikkea puukuorman koko. C.W. Gylden kertoi vuoden 1853 metsänhoidonoppaassaan, että hevonen

jaksaa vetää tasaisella tiellä 400 - 600 kilon kuorman 4-4 ½ peninkulman matkalla. Todellisuudessa hevoset vetivät metsätyömailla suurempia puukuormia ja myöhemmin jalostustyön myötä hevoset vetivät jäädytetyillä teillä jo todella suuria ja painavia puukuormia. 1900-luvulla kuormat olivat vielä melko pieniä, noin 35–50 kuutiojalan kuormia. 1930-luvulla 100 kuutiojalan kuorma oli aivan normaali lumisilla teillä ja jääteillä saatettiin vetää 200 kuutiojalan kuormiakin. Puunkuljetuksessa ajettaessa varsitiellä ajomies käveli puukuorman takana ja hevonen veti kuormaa vapaasti. Ennen ylämäkeä hevonen sai tavallisesti levätä hiukan ja mäessä ajomies auttoi hevosta työntämällä puukuormaa takaa. Tasaisessa maastossa ajomies istui kuorman päällä. Talvella 1946 metsäajossa oli enimmillään 130 000 hevosta. 1950-luvun puolivälissä hevosia oli metsäajoissa enimmillään 100 000. Puutavaran metsäkuljetuksista oli vielä 1960-luvulla hevosten osuus 90 %, minkä jälkeen puunkuljetus

koneellistui. Metsätöissä ja – kuljetuksissa hevosen paikan veivät metsätraktorit ja puutavara-autot.

Nykyään (Vuonna 2010) Suomessa on noin 70 000 hevosta ja näistä kolmannes on suomenhevosiä. Suomenhevოსrotu kuitenkin säilyi perinteisen raviurheilukäytön ja myöhemmin myös monipuolisten ratsunominaisuuksiensa ansiosta. Suomessa on yhä ammattimetsureita, jotka ajavat puuta tien varteen hevosilla. Hevosmetsurit työskentelevät usein virkistysalueilla, puistoissa tms. Nykyajan metsätyöhevosten varusteet ovat erilaiset, yleensä puuta ajetaan pyöräkärriillä ja kahden hevosen voimin. Kuormaus tehdään nykyään yleensä koneellisesti.

HEVOSAJONEUVOT

Hevosajoneuvot määritellään nykypäivänä hevosen vetämiksi rattaiksi, kärryiksi, vaunuiksi tai reeksi. Vanhimmat Suomesta löydetyt hevosajoneuvojen jäännökset ovat esihistoriallisia kivikirveellä veistettyjä niin sanottuja muinaisjalaksia. Suomalaisten ensimmäinen

kosketus hevosiin juontaa tuhansien vuosien taakse. Hevosen tiedetään olleen kotieläimenä kivikauden lopulla ja Suomen vanhin hevoseen liittyvä löydös, kuolaimet, on peräisin 3 500 vuotta sitten Vöyrillä kotieläimenä kulkeneelta hevoselta. On mahdollista, että kivikauden loppupuolen aikaiset esi-isämme toivat ensimmäiset hevosemme 4 500

vuotta sitten nykyisen Karjalan alueelta. Hevonen on tunnettu Suomessa kotieläimenä viimeistään rautakaudella 500 eaa. – 1300 jaa.

HEVOSAJO

Hevosajossa ohjataan yhden tai useamman hevosen vetämää hevosajoneuvoa. Ajaminen hyvin vanha keksintö, ja niin liikkumis- kuin kuljetustapanakin erilaisilla hevosajoneuvoilla on Suomessa ja muualla maailmassa pitkät perinteet. Hevosajaminen on monessa mielessä ratsastusta vaativampaa. Hevosen valjastaminen on paljon satuloimista monimutkaisempaa, ja hevosen ohjaamisen ja hallitsemisen keinot ovat vaunuista käsin suhteellisen vähissä. Ajohevonen onkin

turvallisuuden vuoksi koulutettava hyvin. Hevosajossa voidaan käyttää useita hevosia saman kuorman kuljettamiseen valjastettuna eri tavoin eli eri yhdistelmiksi. Yksittäinen hevonen voi kuljettaa pyörillä, jalaksilla sekä raiteita tai kanavaa pitkin hinaten paljon raskaampia kuormia kuin kantaen.

RATTAAT, RILLAT JA KÄRRYT

Rattaat tunnettiin itämerensuomalaisten keskuudessa 1000 vuotta eaa. Ennen vanhaan tiet olivat harvinaisia ja vielä huonossa kunnossa. Hevosvetoiset rattaat alkoivat yleistyä vasta 1600-luvulla. Kyseessä olivat kahdella umpipyörällä varustetut kärryt, joita oli käytössä 1920-luvulle asti. Työkäytössä 1930-luvulle asti rattaista tärkeimmät olivat muun muassa rekirattaat, kuormarattaat, ja kaksiakseliset vankkurit. Matkustamiseen, asioimiseen ja kirkossa käyntiin hevosajoneuvoina olivat kiesit eli kirkkokärryt, ajelurattaat, rillat ja vaunut sekä jahtikärryt ja jahtivaunut.

Kiesit ovat kaksipyöräinen kiinteäaisainen ajoneuvotyyppi. Kiesejä käytetään henkilöajoon ja kevyeen tavarankuljetukseen. Kiesejä

käytettäessä kuorman tasapainottaminen ja aisojen sopiva kiinnitys ovat tärkeässä asemassa: liian etupainoinen kuorma painaa hevosen selkää ja takapainoinen taas sen rintaa. Ajelurattaat tulivat 1700-luvulla ensin säätyläisten käyttöön ja 1800-luvun kuluessa ne alkoivat yleistyä myös talonpojilla. Erilaiset kiesit yleistyivät 1800-luvulla ja hienot rillat/trillat pysyivät ylempien säätyjen ja varakkaimpien talonpoikaistalojen yksinoikeutena. Rattaat olivat ensin puupyöräisiä ja usein jousettomia. Kirkkokärryissä yleistynyt puujousitus teki ajamisesta miellyttävämmän ja myöhemmin teräsrousituksen yleistyessä, alkoi myös hevosajoneuvojen varsinainen sarjatuotanto.

Valjakkovaunu on kaksi- tai nelipyöräinen kuljetusväline, jota käytetään ensisijaisesti henkilöajoon. Käytännön syistä varsinkin rinnakkain valjastetaan kooltaan ja rakenteeltaan mahdollisimman samankaltaiset hevoset: tämä mahdollistaa parin liikkumisen samassa tahdissa ja pitää vedon tasapuolisena. Esteettisistä syistä usean hevosen

valjakot koostetaan perinteisesti myös mahdollisimman samanvärisestä hevosrodusta, esimerkiksi Suomenhevosista.

REKI

Reki tarkoittaa talvella käytettävää, jalaksilla varustettua, vedettävää hevosajoneuvoa. Reki kehittyi purilaista jalaksilla kulkevaksi kulkuneuvoksi, jolloin siihen voitiin lastata suuriakin kuormia. Hevonen valjastettiin purilaissa yksinkertaisiin länkivaljaisiin, aisat sidottiin rahkeilla kiinni ja yhdistettiin välipuilla toisiinsa johon kuorma sidottiin kiinni. Talven lumia vastaan purilaitten kantopinta oli sangen vaatimaton, jolloin kehitettiin jalaksilla kulkevat purilaat eli reki. Lumen määrä ja pysyvyys sekä maasto vaikuttivat sitten alueellisesti omaleimaisten rekityyppien kehitykseen. Raja kulkee suunnilleen Kymijoki - Kokkola linjalla, tämän vuoksi reet jaotellaan itäiseen ja läntiseen rekeen.

ITÄINEN REKI

Itäsuomalainen reki oli korkeasepäinen, kaustoja kannattavia kaplaita oli 3-4 paria. Niitä yhdisti ja kannatti poikittaiset pajut, vitsoilla niihin sidottiin säleistä liisteet kuorman pohjaksi. Koivuinen kainalovitsa kiinnitettiin jalasten käyrään kärkeen ja sidottiin ensimmäiseen kaplaaseen saverikon viereen, kiinnitys esti jalasten käyrää kärkeä oikenemasta. Aisa pistettiin vahvasta närelenkistä solmittuun saverikkoon eli aisan kiinnikkeeseen. Näppärimmät valmistivat irrotettavan kehikon istuimiseen, jolloin työreestä saatiin korppu- eli ajelureki. Kun rekeen vielä kiinnitettiin irrotettavat laidat, saatiin resla eli ajelureki. Reki oli muutettavissa

käyttötarkoituksen muuttuessa heinän ajosta halkojen, lannan ja rehun kuljetukseen.

PARIREKI

Raskaaseen metsä- ja rahtiajoon tarvittiin enemmän kantavuutta ja notkeampaa ohjattavuutta. Parireki saatiin liittämällä kaksi rekeä peräkkäin, tukkirekenä malli levisi länsisuomesta sisämaahan päin ja parireestäkin kehittyi joustava itäinen ja jäykkä läntinen tyyppi. Varsinainen parireki syntyi, kun reen perään lisättiin pieni takareki jonka varaan nostettiin tukkien toinen pää. Tästä keksinnöstä jalostui myöhemmin tukkireki. Pohjois-Itäsuomalainen

parireki oli pitkä, rautaa vain jalasten anturoissa ja kiinnityspulteissa. Kytkemällä ketjulla ristiin etu- ja takareki yhteen, saatiin aikaan ”nelijalasohjaus” jolloin takimmainen reki seurasi joustavasti ”kuin hai laivaa” etummaista rekeä. Takimmaista rekeä nimitettiin tällöin häntyriksi.

Vieremän kotiseutumuseon hevosajoneuvo näyttelyssä on esillä 1920-luvulta VPK:n palokärret ja kahdet kiesit eli kirkkokärret, valjakkovaunut eli hevosvaunut 1800-luvun loppupuolelta, kahdet ajelurattaat 1900-luvun alkupuolelta, kiesit eli henkilöurattaat 1890-luvulta ja Rillat eli juhlavaunut (Victoria-vaunut) 1930-luvulta. Lisäksi esillä on kolme itäsuomalaista korppu- eli ajelurekeä ja metsäsavotassa käytetty tukkireki eli

parireki 1800 - 1900-lukujen vaihteesta. Kotiseutumuseon hevosajoneuvo näyttelyt on rakennettu, kulttuurimäellä olevan ulkomuseoalueen, Lampola ja Riihi rakennuksiin.

